

Przemoc – społeczeństwo – władza

GRUDZIEŃ 2022 r.

Komitet Dialogu
Społecznego
Krajowej Izby Gospodarczej

Uczestniczki i uczestnicy debaty okrągłego stołu „Przemoc - społeczeństwo - władza”

Tomasz Bratek, wiceprezydent m.st. Warszawy, ekspert ds. zarządzania programami edukacyjnymi i członek zespołu Komitetu Dialogu Społecznego KIG.

dr Konrad Ciesiołkiewicz, przewodniczący Komitetu Dialogu Społecznego KIG, prezes Fundacji Orange, psycholog, politolog oraz doktor nauk społecznych.

prof. Marek Konopczyński, pedagog resocjalizacyjny, kierownik Katedry Pedagogiki Specjalnej i Zakładu Twórczej Resocjalizacji na Wydziale Nauk o Edukacji Uniwersytetu w Białymstoku, wiceprzewodniczący Zespołu Pedagogiki Resocjalizacyjnej przy Komitecie Nauk Pedagogicznych PAN.

dr Marek Michalak, pedagog specjalny, przewodniczący Międzynarodowego Stowarzyszenia im. Janusza Korczaka, dyrektor Instytutu Praw Dziecka im. Janusza Korczaka, Rzecznik Praw Dziecka (2008-2018).

prof. Małgorzata Michel, pedagożka resocjalizacyjna związana z Uniwersytetem Jagiellońskim, prowadzi Koło Naukowe Pedagogów Resocjalizacyjnych, mediatorka, streetworkerka, działaczka społeczna, aktywistka lokalna. Badaczka aktywności gangów młodzieżowych i dzieci na ulicy w nurcie Urban Studies.

dr Monika Sajkowska, socjolożka, prezeska Fundacji Dajemy Dzieciom Siłę, której misją jest ochrona dzieci przed przemocą. Członkini Rady ds. Kobiet przy Prezydencie m.st. Warszawy.

prof. Renata Szczepanik, związana z Uniwersytetem Łódzkim, gdzie pracuje w Katedrze Pedagogiki Społecznej i Resocjalizacji, członkini Polskiego Towarzystwa Kryminologicznego im. Stanisława Batawii oraz członkini Sekcji Pedagogiki Resocjalizacyjnej przy Komitecie Nauk Pedagogicznych PAN.

Marta Szymczyk, pedagożka szkolna, nauczycielka etyki, aktywistka edukacyjna i społeczna, autorka bloga „Nieszabloności pedagożki”, gdzie porusza m.in. tematykę poświęconą wychowaniu, edukacji antydyskryminacyjnej, przepisom prawa oświatowego.

Słowo wstępu

Przemoc, społeczeństwo i władza to tematy, które są ze sobą nierozzerwalnie związane. Brak troski i zaufania w polskim społeczeństwie, postępująca degradacja instytucji publicznych, narastająca fala przemocy, której często towarzyszy bierność otoczenia, język przepęlniony nienawiścią oraz opresyjna władza, stają się dziś pierwszoplanowymi problemami. Ich rozwiązanie wymaga skupienia uwagi opinii publicznej oraz wsłuchania się w głos ekspertek i ekspertów.

Udzielenie odpowiedzi na pytania o nasz stosunek do najsłabszych, skalę przemocy obecnej w społeczeństwie, sposób działania instytucji oraz charakter władzy w Polsce, leżało u podstaw zorganizowania debaty pt. „Przemoc-społeczeństwo-władza”. W dyskusji, która odbyła się podczas Igrzysk Wolności w Łodzi, wzięli udział zarówno specjaliści i specjalistki z wieloletnim doświadczeniem akademickim, jak i praktycy, na co dzień zajmujący się edukacją i pedagogiką. Mentorem programowym i moderatorem debaty był **prof. Marek Konopczyński** – twórca koncepcji twórczej resocjalizacji, która jest wdrażana m.in. w placówkach wychowawczych i penitencjarnych. Od lat zajmuje się on problemami osób wykluczonych i przywracaniem im prawidłowego kontaktu ze społeczeństwem. Dziękuję Panie Profesorze za inspirację do rozmowy i konstruktywną dyskusję podczas obrad okrągłego stołu. Wszystkim ekspertkom i ekspertom składam ogromne podziękowania za zaangażowanie i nieocenioną pomoc. Wierzę, że pod przewodnictwem Pana Profesora będziemy kontynuować popularyzację zagadnień związanych z edukacją i resocjalizacją oraz występować w imieniu osób najsłabszych, potrzebujących wsparcia.

Zapraszam do lektury publikacji, będącej zbiorem najważniejszych rozważań uczestniczek i uczestników debaty okrągłego stołu oraz wyrazem naszej troski o społeczny status dziecka, o zapobieganie przemocy i o przyszłość polskiej edukacji.

Konrad Ciesiołkiewicz
Przewodniczący Komitetu Dialogu Społecznego KIG

Spis treści

Część I – Społeczeństwo	5
Diagnoza stanu społeczeństwa – deficyt troski i zaufania oraz trauma społeczno-kulturowa	5
Iluzoryczna podmiotowość dzieci	7
Niesłyszalny głos dzieci	9
Część II – Przemoc	11
Przemoc zaczyna się od myśli, języka i gestu.	11
Doświadczenie przemocy	12
Sprawcy przemocy to ludzie, którzy sami są nieszczęśliwi	15
Problem bierności społeczeństwa wobec przemocy	16
Część III – Władza	18
Władza manipuluje emocjami i buduje fałszywe poczucie bezpieczeństwa	18
Przemoc nie może być odpowiedzią na przemoc	20
PODSUMOWANIE - proponowane rozwiązania	21

Przemoc, społeczeństwo i władza to tematy, które tylko pozornie są od siebie odległe. Tam gdzie istnieje społeczeństwo jest także władza, w którą wkomponowana jest zwykle przemoc. Spróbujmy rozłożyć te zagadnienia na czynniki pierwsze i odpowiedzieć na pytania jakim jesteśmy społeczeństwem? Czy przemoc jest wkomponowana w życie społeczne oraz czy władza musi być autorytarna czy może powinna posiadać autorytet?

prof. Marek Konopczyński

Część I – Społeczeństwo

Diagnoza stanu społeczeństwa

– deficyt troski i zaufania oraz trauma społeczno-kulturowa

dr Konrad Ciesiołkiewicz

Polskie społeczeństwo charakteryzuje się deficytem troski i doświadcza traumy społeczno-kulturowej wzmocnionej przez pandemię, wojnę w Ukrainie oraz będący jej skutkiem kryzys humanitarny. Konsekwencją tych zjawisk jest pogłębiający się kryzys zaufania społecznego, którego objawami są: brak wiary w istnienie dobra wspólnego, wycofywanie się ze strefy obywatelskiej oraz wzrost konfliktów i przemocy. Wyraźny w polskim społeczeństwie jest także rys darwinizmu społecznego, który zakłada, że życie to gra o sumie zerowej, w której słabszy musi przegrać. Częstotliwość występowania tych postaw rośnie od dawna, ale w ostatnich latach szczególnie przyspieszyła.

Czym jest darwinizm społeczny?

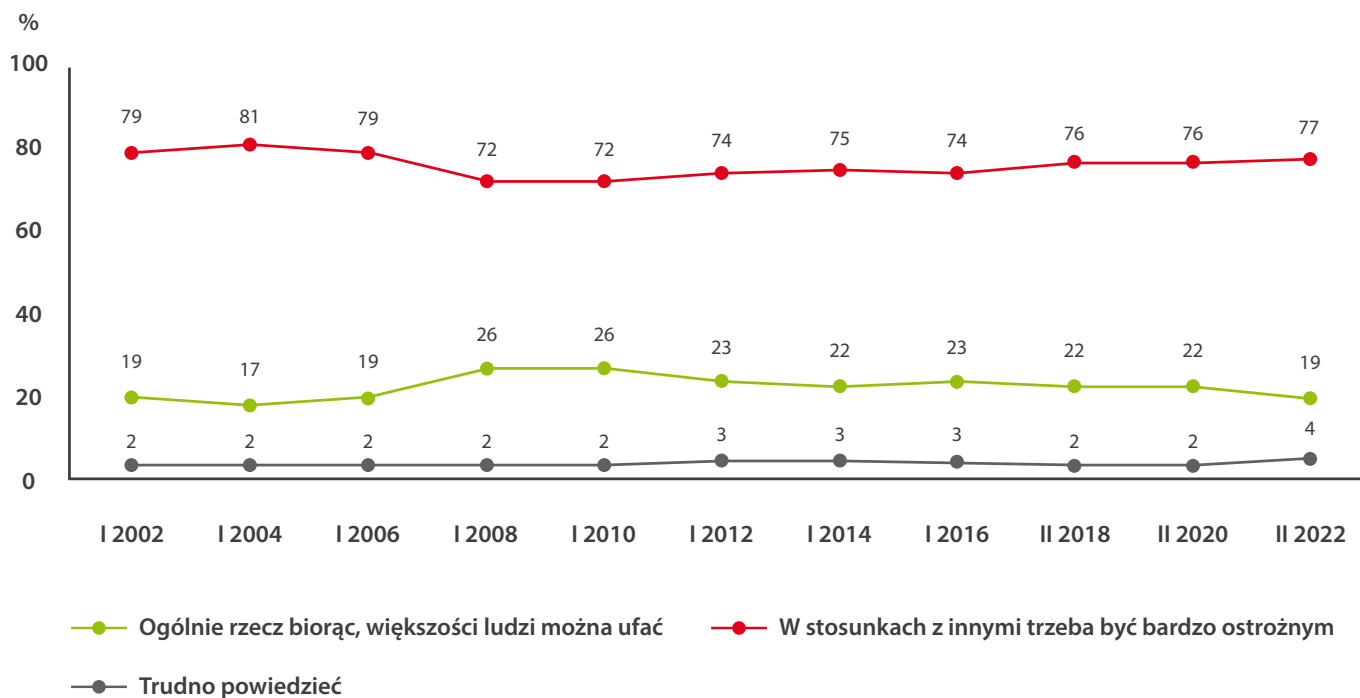
Jeżeli życie społeczne jest grą o sumie zerowej, a ludzie są „z natury” egoistyczni, bezmyślni i nieuczciwi, to w relacjach z nimi należy dbać wyłącznie o swoje dobro; być bezlitosnym i mściwym; traktować ludzi jak przedmioty, które należy używać dopóki się do tego nadają. Władza i pieniądze są ważniejsze niż uczciwość i przestrzeganie społecznej reguły wzajemności, a chłodna, cyniczna manipulacja jest akceptowana jako skuteczny sposób realizowania własnych celów. Te trzy elementy przekonają się ze sobą powiązane, tworząc dość spójny syndrom, określany jako „**darwinizm społeczny**”. Nazwa odzwierciedla kluczowe dla tego syndromu przekonanie: przetrwać mogą tylko najsilniejsi, najlepiej przystosowani do życia w „dżungli społecznej”, tacy, którzy nie kierują się współczuciem i potrafią wykorzystać innych.

Źródło: Krystyna Skarżyńska, Piotr Radkiewicz, *Co wzmocnia/osłabia społeczny darwinizm? O roli doświadczeń z ludźmi, osobowości, wartości osobistych i przywiązania do wspólnoty?*, „Psychologia Społeczna”, 2011, t. 6, 1(16), s. 7-23

O kondycji polskiego społeczeństwa najlepiej świadczą poniższe dane. **W 2022 r. CBOS odnotował najniższy od 16 lat wskaźnik zaufania – 77 proc. osób w Polsce nie ufa albo ma daleko idący dystans do innych osób.** Z badań Instytutu Spraw Publicznych (2018 r.) wynika z kolei, że 15 proc. osób w Polsce jest zwolennikami trybalizmu – autorytarnego, antyglobalistycznego podejścia do polityki. Autorzy raportu ISP wskazują także, że ponad 1/3 badanych Polaków uważa, że nasz kraj byłoby lepiej rządzony, gdyby władzę oddać silnemu charyzmatycznemu przywódcy zamiast wybieranym w wyborach przedstawicielom.

Indeks zaufania społecznego w latach 2002-2022

Która z dwóch opinii dotyczących życia społecznego w Polsce jest bliższa Pana(i) poglądom?

Źródło: CBOS, Komunikat z badań – Zaufanie Społeczne, marzec 2022

Czym jest trybalizm?

Trybalizm – stanowiące niebezpieczną mieszankę połączenie manichejskich, czarno-białych narracji, które dzielą świat na dobrych i złych oraz autorytaryzmu, który pokłada ufność w silnym przywódcy. Postawa ta opiera się na gromadzeniu się wokół przywódcy plemienia i odrzuceniu wszystkich, którzy należą do drugiego plemienia. Zwolennicy trybalizmu, którzy są nadreprezentowani wśród członków elektoratu partii rządzącej, są bardziej skłonni popierać polityczną przemoc jako narzędzie oraz odrzucać polityczny pluralizm. Trybalizm idzie dalej niż populizm: zwolennicy trybalizmu nie podzielają postaw demokratycznych, są autorytarni, politycznie nietolerancyjni i, do pewnego stopnia, elitarystyczni.

Źródło: Péter Krekó, Csaba Molnár, Attila Juhász, Jacek Kucharczyk, Filip Pazderski *Więcej niż populizm. Zjawisko trybalizmu na Węgrzech i w Polsce*, Political Capital, 2018.

Nastroje społeczne są kształtowane przez instytucje, które w ostatnich latach uległy degradacji i znajdują się w głębokim kryzysie. Wyraźny jest dziś w Polsce prymat władzy wykonawczej i woli politycznej nad rozwiązaniami instytucjonalnymi. Jego przejawem jest brak aktywności obecnego Rzecznika Praw Dziecka. Podobnie wygląda sprawa w przypadku Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji czy Rady Dialogu Społecznego, które od dawna nie pełnią swoich ról.

Receptą na pogarszający się stan polskiego społeczeństwa może być budowanie polityk publicznych i projektowanie rozwiązań społecznych, które wezmą pod uwagę najwrażliwsze ogniwa w każdej organizacji. To nie tylko polityka gestu, ale element niezbędny do przetrwania nas jako wspólnoty i społeczeństwa. Jeśli chcemy odbudować zaufanie to musimy brać pod uwagę to najsłabsze i najbardziej wrażliwe ogniwo, którym są dzieci.

dr Konrad Ciesiołkiewicz

Iluzoryczna podmiotowość dzieci

dr Monika Sajkowska

W trakcie ostatniego półwiecza, status społeczny dziecka ulega dynamicznej transformacji. Przemiany społeczno-kulturowe sprawiły, że dostrzeżone zostały liczne problemy związane z dzieciństwem, których wcześniej nie widzieliśmy lub ignorowaliśmy je. Choć proces emancypacji, marginalizowanej mniejszości jaką są dzieci, nie ujrzał jeszcze końca, to na jego drodze pojawiły się znaczące kamienie milowe. Jednym z nich jest przyjęta w 1989 r. Konwencja o prawach dziecka, w której ogłoszono, że dziecko jest podmiotem praw.

Konwencja o prawach dziecka

Konwencja została przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne ONZ 20 listopada 1989 r. Zapisane są w niej m.in.:

- prawo do życia i rozwoju, do tożsamości, obywatelstwa,
- prawo swobody myśli, sumienia i wyznania, wyrażania poglądów, w tym w postępowaniu administracyjnym i sądowym,
- prawo do ochrony życia prywatnego, rodzinnego, domowego, tajemnicy korespondencji,
- prawo do wolności od tortur, poniżającego traktowania, przemocy fizycznej lub psychicznej, wyzysku, nadużyć seksualnych,
- prawo do swobodnego zrzeszania się, pokojowych zgromadzeń.

Źródło: Konwencja o prawach dziecka

W kwietniu 1991 r. Polska dołączyła do Konwencji deklarację o następującej treści: „Rzeczpospolita Polska uważa, że wykonania przez dziecko jego praw określonych w konwencji, w szczególności praw określonych w artykułach od 12 do 16, dokonuje się z poszanowaniem władzy rodzicielskiej, zgodnie z polskimi zwyczajami i tradycjami dotyczącymi miejsca dziecka w rodzinie i poza rodziną”.

Źródło: Ministerstwo Sprawiedliwości, Wykonywanie Konwencji o prawach dziecka przez Polskę, 28.09.2019

W praktyce deklaracja zaprzecza niektórym prawom zapisanym w Konwencji. W największym skrócie artykuły te dotyczą prawa do kształtowania i swobodnego wyrażania swych własnych poglądów, prawa do swobodnej wypowiedzi oraz poszukiwania, otrzymywania i przekazywania informacji i idei, prawa do swobody myśli, sumienia i wyznania, do swobodnego zrzeszania się oraz wolności pokojowych zgromadzeń, ochrony przed ingerencją w sferę życia prywatnego, rodzinnego lub domowego czy w korespondencję.

Źródło: Konrad Ciesiołkiewicz, Czy „silniejszy” ma kształtować „słabszego” – prawa dziecka, wiesz.pl, 14.10.2022.

Polska nie ratyfikowała III Protokołu fakultatywnego do Konwencji podpisanego w 2013 r., który daje obywatelom Polski – dzieciom – możliwość składania skarg bezpośrednio do Komitetu Praw Dziecka ONZ. Bez ratyfikacji Protokołu Konwencja nie jest efektywnym aktem prawnym, bowiem wywiązywanie się przez Rzeczpospolitą Polską z jej postanowień nie podlega żadnej kontroli międzynarodowej. Obecne władze jednoznacznie odrzucają możliwość jego ratyfikacji.

Źródło: Biuletyn Informacji Publicznej Rzecznika Praw Obywatelskich, Polska powinna ratyfikować III Protokół fakultatywny do Konwencji o Prawach Dziecka. Rzecznik apeluje do Ministra Spraw Zagranicznych, 31.10.2016.

Czy rzeczywiście procesy, których jesteśmy świadkami w ostatnich dekadach sprawiają, że jako społeczeństwo, profesjonalści i rodzice podmiotowo traktujemy dzieci? Chciałabym na tak postawione pytanie odpowiedzieć – „nie”. Nie wystarczająco chronimy dzieci i nie przestrzegamy ich praw. Dowodem na to są liczne społeczne diagnozy dotyczące postaw społecznych, statusu dzieci w rodzinie i innych instytucjach.

dr Monika Sajkowska

Dzieci bywają dziś nadal uznawane jedynie za problem do rozwiązania i przedmiot, który należy chronić, ale można nim dysponować. Podejście podmiotowe wymaga zobaczenia w najmłodszych potencjału do rozwoju. W dzieciach należy widzieć obywateli, którzy mają równe prawa, choć inne potrzeby niż dorośli. Konieczne są inwestycje w ich siłę i zaproszenie do świata, w którym dorosłość nie jest normą. Najlepszą drogą do ochrony dzieci jest wzmacnianie wiary w siebie i swoje kompetencje oraz dawanie narzędzi do samodzielnego funkcjonowania.

Marta Szymczyk

Podstawą wszystkiego co nas otacza jest edukacja, która powinna budować różnorodne społeczeństwo oparte na współpracy. W szkołach jest dziś jednak dużo przemocy, także tej instytucjonalnej i zbyt często zdarza się, że prawa dziecka nie są tam respektowane. Sprostanie tym problemom wymaga podjęcia działań przez całą społeczność szkolną – uczniów, nauczycieli i rodziców.

Wszyscy tworzymy społeczeństwo, ale wszystko zaczyna się od dziecka, ponieważ to co mu damy i jak w nie zainwestujemy, czy będziemy je wzmacniać we wzrastaniu, taki potem będziemy mieli efekt. Mądre i pozytywnie wzmacniane dzieci będą kiedyś mądrymi dorosłymi, którzy będą potrafili rozwiązywać problemy, z którymi się spotykamy.

Marta Szymczyk

Niesłyszalny głos dzieci

dr Marek Michalak

Dzieci są często błędnie traktowane jak przyszli obywatele, którzy muszą dopiero dorosnąć do pełni praw. Najmłodszy są pozbawiani prawa do wyrażania własnego zdania, które nie jest przestrzegane zarówno w domach jak i szkołach oraz przestrzeni publicznej. Fora, na których dzieci mogłyby wyrażać swoje opinie są zorganizowane w sposób niedemokratyczny. Za przykład mogą posłużyć fasadowe inicjatywy – Sejm Dzieci i Młodzieży oraz Rada Dzieci i Młodzieży Rzeczypospolitej przy Ministrze Edukacji i Nauki. Ich skład nie jest wybierany w przejrzysty sposób, a prawo do wyrażania własnego zdania ograniczane. Problemy z partycypacją młodzieży w życiu publicznym ilustrują też niskie wskaźniki dotyczące uczestnictwa młodych Polaków w wolontariacie oraz członkostwa w stowarzyszeniach i organizacjach.

Sposób w jaki działa Sejm Dzieci i Młodzieży to nie jest obywatelskość i podmiotowość tylko wykorzystywanie dzieci do partykularnych celów i maskarada polityczna.

dr Marek Michalak

Tomasz Bratek

Przestrzeni do wyrażania własnej opinii potrzebują nie tylko prymusi, ale także inne dzieci. Należy poszukiwać rozwiązań, które pozwolą na partycypację i poczucie posiadania wpływu przez wszystkich zainteresowanych. Pozytywnym przykładem organizacji reprezentującej głos młodzieży jest Polska Rada Organizacji Młodzieżowych – forum współpracy organizacji pozarządowych, których członkami są młodzi Polacy. Działalność tego organu została jednak w ostatnich latach zmarginalizowana przez rządzących. Nie jest jednak prawdą, iż młodzież jest dziś zupełnie bierna. Pozytywnym przykładem oddolnego zrzeszania się jest Młodzieżowy Strajk Klimatyczny, który powstał bez udziału dorosłych.

Wybrane fora prezentujące głos dzieci

Sejm Dzieci i Młodzieży

Inauguracyjna sesja Sejmu Dzieci i Młodzieży odbyła się 1 czerwca 1994 roku z inicjatywy Kancelarii Sejmu oraz Janiny Ochojskiej – prezesa Polskiej Akcji Humanitarnej. SDiM, który bywa mylnie uznawany za organ przedstawicielski polskiej młodzieży, w rzeczywistości jest programem edukacyjnym, którego celem jest kształtowanie postaw obywatelskich oraz szerzenie wśród młodzieży wiedzy na temat zasad funkcjonowania polskiego Sejmu i demokracji parlamentarnej, a od kilku lat także aktywizacja młodych ludzi do działania na rzecz ich środowisk lokalnych. Każdego roku, w ramach nowej edycji SDiM, ogłaszany jest konkurs dla uczniów, w którym nagrodą jest udział w posiedzeniu odbywającym się tradycyjnie 1 czerwca, czyli w Międzynarodowym Dniu Dziecka. Uchwały SDiM mają jedynie moc deklaratywną. Temat ostatnich obrad brzmiał: „Jakie ideały żołnierzy Armii Krajowej i Narodowych Sił Zbrojnych przetrwały i odniosły zwycięstwo? Które z tych wartości są dla Ciebie ważne? Przedstaw na przykładzie wybranego bohatera lub bohaterki”.

Źródło: sdim.edu.pl

Rada Dzieci i Młodzieży Rzeczypospolitej Polskiej przy Ministrze Edukacji i Nauki

Rada działa od 2016 roku. Do jej głównych zadań należy wyrażanie opinii, w tym przedstawianie propozycji w kwestiach dotyczących dzieci i młodzieży w zakresie spraw objętych działaniem administracji rządowej oświata i wychowanie, w szczególności przedstawianie opinii na temat planowanych zmian, w tym propozycji rozwiązań. Kadencja Rady trwa rok. Zasiada w niej 32 członków (po 2 z każdego województwa) powoływanych przez ministra edukacji i nauki na podstawie przesłanych zgłoszeń zawierających m.in. wizję działalności rady i życiorys.

Źródło: Ministerstwo Edukacji i Nauki

Polska Rada Organizacji Młodzieżowych

Największa i najbardziej zróżnicowana federacja organizacji pozarządowych reprezentująca opinie i potrzeby młodzieży w kontaktach z decydentami na poziomie krajowym. Jedyne organizacja posiadająca status Krajowej Rady Młodzieży, w rozumieniu prawa europejskiego oraz umów międzynarodowych. Obecnie federacja zrzesza 30 organizacji, w których działa ponad 250 tys. młodych ludzi. Ma swoich przedstawicieli w Radzie Dialogu z Młodym Pokoleniem, przewodniczy Krajowej Grupie Roboczej ds. Unijnego Dialogu Młodzieżowego, w której skład wchodzi Ministerstwo Edukacji Narodowej, współtworzy Parlamentarny Zespół ds. Wspierania Młodzieżowych Rad przy jednostkach samorządu terytorialnego. We współpracy z Ministerstwem Spraw Zagranicznych prowadzi także program Młodzieżowego Delegata do ONZ, tym samym koordynując reprezentację głosu polskiej młodzieży zarówno na arenie europejskiej, jak i światowej.

Źródło: prom.info.pl

Część II – Przemoc

Przemoc zaczyna się od myśli, języka i gestu

prof. Małgorzata Michel

Stosując mowę nienawiści, wrogi i wykluczający język, również stajemy się sprawcami przemocy. Powinniśmy posługiwać się językiem, który nie jest przemocowy i zaprasza do dialogu. Ogromną wagę dbałości o język pokazują badania Gordona Allporta. Ten amerykański psycholog i jeden z autorów psychologii osobowości, badając popełniane na świecie zbrodnie w tym Holocaust, stworzył pięciostopniową Piramidę Nienawiści, u której podstawy umieścił właśnie wrogi język.

Piramida nienawiści Gordona Allporta (1954)

Źródło: Centrum Wielokulturowe

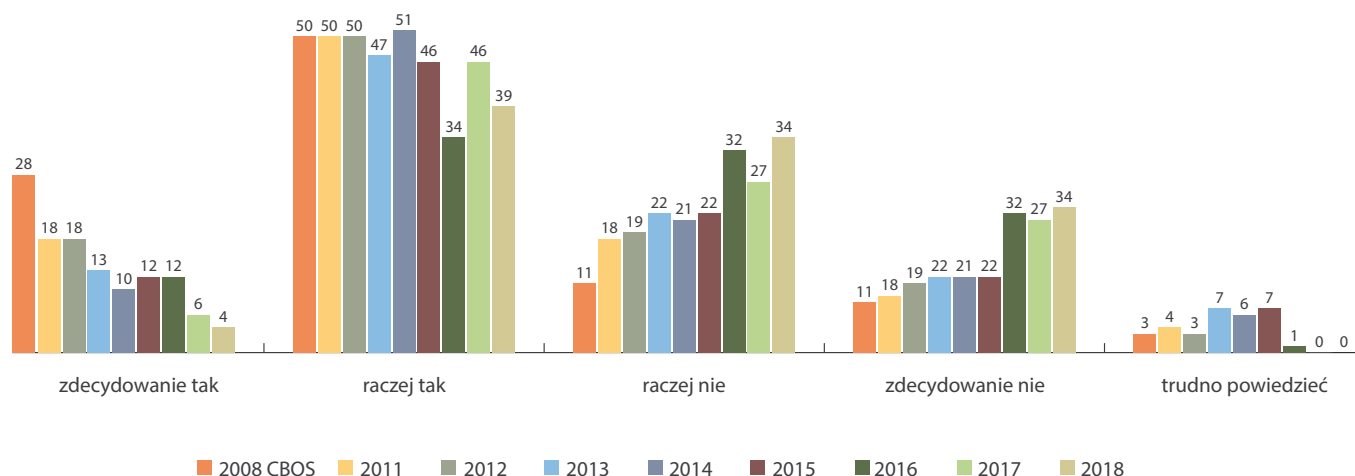
Ogromną rolę języka w zapobieganiu przemocy podkreśla także wybitny amerykański historyk Timothy Snyder specjalizujący się w dziejach Europy Środkowej i Wschodniej. W swojej książce („O tyranii: dwadzieścia lekcji z dwudziestego wieku”) zawarł porady, które mają pomóc rozpoznać i powstrzymać tyranie oraz obronić demokrację. Na 9. miejscu umieścił zalecenie – „dbaj o język”.

Doświadczenie przemocy

dr Marek Michalak

Od 2011 do 2018 r. publikowane były badania dotyczące przemocy domowej wobec dzieci autorstwa prof. Ewy Jarosz, które powstawały w Biurze Rzecznika Praw Dziecka. Ich cykliczny charakter pozwalał na zbadanie trendów w podejściu osób dorosłych do stosowania przemocy wobec dzieci. Po zakończeniu kadencji Marka Michalaka w 2018 r., badania te nie są już prowadzone przez Biuro RPD.

Czy zagadza się Pan(i) z następującym stwierdzeniem: są takie sytuacje, kiedy trzeba dziecku dać klapsa? (dane w %)

Źródło: Ewa Jarosz, *Postawy wobec przemocy w wychowaniu – czy dobra zmiana? Raport Rzecznika Praw Dziecka, 2018*

Relacja rodzic-dziecko jest często definiowana w kategoriach władzy. W polskim prawie istnieje zapis zakazujący bicia dzieci, a mimo to część osób dalej uważa, że rodzic ma prawo dowolnie dyscyplinować dziecko. Połowa Polaków wciąż akceptuje kary fizyczne i przemoc w domu, stanowi to ważne tło społecznych nastrojów w kraju.

dr Konrad Ciesiołkiewicz

Z badań przeprowadzonych metodą self-report przez Fundację Dajemy Dzieciom Siłę („Ogólnopolska diagnoza skali i uwarunkowań krzywdzenia dzieci”, 2018 r.) wynika, że 73 proc. osób w wieku 13-17 lat doświadczyło w swoim życiu przynajmniej jednej z siedmiu kategorii krzywdzenia. 41 proc. młodych ludzi doznało przemocy ze strony bliskich. Co trzeci badany doświadczył z ich strony przemocy fizycznej, a co piąty psychicznej. 57 proc. badanych padło ofiarami przemocy rówieśniczej, a 7 proc. wykorzystywania seksualnego. Tak wysokich wskaźników nie ma w statystykach prowadzonych przez policję i sądy, bo te w niewielkim stopniu uwzględniają przemoc domową i rówieśniczą.

Zakaz bicia dzieci w polskim prawie

Kodeks rodzinny i opiekuńczy

Art. 96. [Zakaz stosowania wobec małoletniego kar cielesnych]

Osobom wykonującym władzę rodzicielską oraz sprawującym opiekę lub pieczę nad małoletnim zakazuje się stosowania kar cielesnych.

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej

Art. 40. [Zakaz tortur, nieludzkiego lub poniżającego traktowania i karania]

Nikt nie może być poddany torturom ani okrutnemu, nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu i karaniu. Zakazuje się stosowania kar cielesnych.

Kodeks Karny

Art. 207. [Znęcanie się]

§ 1. Kto znęca się fizycznie lub psychicznie nad osobą najbliższą lub nad inną osobą pozostającą w stałym lub przemijającym stosunku zależności od sprawcy albo nad małoletnim lub osobą nieporadną ze względu na jej stan psychiczny lub fizyczny, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

Art. 217. [Nietykalność cielesna]

§ 1. Kto uderza człowieka lub w inny sposób narusza jego nietykalność cielesną, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku.

Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie

Art. 2. [Definicje] Ilekroć w ustawie jest mowa o:

§ 2. przemocy w rodzinie - należy przez to rozumieć jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste osób wymienionych w pkt 1, w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą.

dr Monika Sajkowska

Prof. David Finkelhor, który zajmuje się przemocą wobec dzieci, przeprowadził w USA badania, polegające na porównaniu doświadczeń wiktyimizacyjnych wśród dzieci i dorosłych. Wynika z nich, że dzieci wielokrotnie częściej niż dorośli doświadczają przemocy – fizycznej, seksualnej i psychicznej.

David Finkelhor – Wiktyimizacja Dzieci – perspektywa rozwojowa

Po pierwsze, rozpatrywane jako grupa, dzieci są narażone na większe ryzyko wiktyimizacji niż dorośli. Analiza wyników Krajowego Badania Przystępności – National Crime Survey oraz Jednolitych Raportów o Przystępności – Uniform Crime Reports (Bureau of Justice Statistics 1991; Moone 1994) wykazuje, że nastolatki częściej niż osoby dorosłe stają się ofiarami wszystkich przestępstw z wyjątkiem zabójstwa. Po drugie, pomimo tego faktu wspólne dociekania kolejnych pokoleń kryminologów i badaczy rozwoju dziecka skupiają się przede wszystkim na dzieciach jako sprawcach, a nie ofiarach przestępstw.

(...)

Na przykład opinia publiczna i znaczna część profesjonalistów postrzegają problem zabójstw dzieci przede wszystkim jako problem nastoletnich ofiar (Richters, Martinez 1993). Odnotowywany ostatnio wzrost liczby zabójstw nastolatków oraz nagłaśniane w mediach przypadki krwawych wojen gangów młodzieżowych, czy też „egzekucji” wykonywanych

poprzez oddanie strzałów z okien jadącego samochodu, ugruntowały ów stereotyp zabójstw małych dzieci. W rzeczywistości jednak ryzyko morderstwa jest takie samo wśród najmłodszych dzieci jak wśród nastolatków. Małe dzieci giną najczęściej z rąk własnych rodziców, którzy ich nie chcą albo są nieprzygotowani do sprawowania nad nimi opieki. Sprawcami zabójstw nastolatków są zwykle ich rówieśnicy lub nieznajomi, a narzędziem zbrodni często bywa broń palna – podobnie jak w przypadku morderstw osób dorosłych (Christoffel 1990; Crittenden 1990; Jason 1983).

David Finkelhor (tłum. Agnieszka Nowa), Wiktyimizacja dzieci: perspektywa rozwojowa, „Dziecko krzywdzone”, nr 3 (20), 2007

Wnikliwe analizy pokazują, że w formacyjnym okresie tworzenia społeczeństwa, którym jest dzieciństwo, przemoc jest doświadczeniem znacznie intensywniejszym niż w późniejszych okresach życia.

dr Monika Sajkowska

Sprawcy przemocy to ludzie, którzy sami są nieszczęśliwi

prof. Renata Szczepanik

Z Ogólnopolskiego Badania Wiktyimizacyjnego 2020 wynika, że znaczna część obywateli Polski jest zwolennikami bardzo surowego karania przestępców – kary śmierci i stworzenia obozów pracy. Ponad 1/5 badanych chciałaby wprowadzenia w Polsce kary chłosty, stosowanej dziś jedynie w wybranych państwach muzułmańskich. Ekspertki wskazują, że na wykorzystywanie przemocy nastawione są osoby, które same czują się wyobcowane ze społeczeństwa.

Czy, gdyby było to możliwe, byłby Pan/byłaby Pani za wprowadzeniem do polskiego Kodeksu karnego:		N	%
Kary śmierci	Tak	2158	43
	Nie	2046	41
	Trudno powiedzieć	796	16
Kary dożywotniego pozbawienia wolności bez możliwości ubiegania się o zwolnienie z więzienia	Tak	4063	81
	Nie	555	11
	Trudno powiedzieć	382	8
Kary chłosty	Tak	1054	21
	Nie	3348	67
	Trudno powiedzieć	598	12
Kary skierowania do obozu pracy	Tak	3206	64
	Nie	1317	26
	Trudno powiedzieć	477	10

Źródło: Justyna Włodarczyk-Madejska, Paweł Ostaszewski, Joanna Klimczak, Andrzej Siemaszko, *Ogólnopolskie Badanie Wiktyimizacyjne 2020. Raport z badania*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2020.

Wśród zwolenników surowego karania przestępców dominują osoby, które same mają w życiu źle, czują się wyobcowane, sfrustrowane i niezaopiekowane oraz są na marginesie społeczeństwa. Przez nawoływanie do przemocy i jej stosowanie odzyskują głos.

prof. Renata Szczepanik

Problem bierności społeczeństwa wobec przemocy

dr Marek Michalak

Kiedy milczymy w sprawie aktów przemocy to stajemy się ich współsprawcami. Gdy nie reaguje się na przemoc to robi się ona wszechobecna. Powinniśmy stawać w obronie słabszych, żywo wyrażać swoją niezgodę na przemoc i być aktywnym.

Imperatyw, który powinien towarzyszyć nam zawsze i wszędzie – pomagamy nie tylko słabszemu – pomagamy każdemu kto znajduje się w trudnej sytuacji i jest narażony na niewłaściwe działania osoby i systemu.

dr Marek Michalak

Obowiązek reagowania na bicie dzieci

Od 13 lipca 2017 r. reagowanie na pewne przestępstwa wobec dzieci – takie jak np. spowodowanie ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, gwałt, wykorzystanie bezradności, upośledzenia, obcowanie płciowe z małoletnimi – jest prawnym obowiązkiem każdego obywatela. W przypadku zaniechania zgłoszenia podejrzenia takiego przestępstwa osobie dorosłej grozi kara pozbawienia wolności do lat 3. Inicjatorem tych zmian (art. 240. Kodeksu Karnego) był ówczesny Rzecznik Praw Obywatelskich Marek Michalak, a pod obrady wniósł je Prezydent Andrzej Duda.

Źródło: Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę, *Widzisz osobę, która daje dziecku klapsy, szarpie je czy na nie krzyczy? Zareaguj!*

Przemoc wynika z bezsilności i braku umiejętności radzenia sobie z problemami. W podejściu do osób, które stosują przemoc potrzeba ostrożności i inwestycji w kompetencje. Nie wystarczy tych osób ukarać, należy im pomóc. Ludzie wchodzą w role społeczne, ale nikt się nie uczy jak być rodzicem, co później odbija się na ich zachowaniu. Dzięki właściwej edukacji możemy jednak ograniczyć przemoc.

W szkołach nie mówimy o tym czym jest przemoc fizyczna, psychiczna, seksualna, ekonomiczna, zaniedbanie. To są obszary, o którym nie dyskutujemy, a moglibyśmy i powinniśmy to robić. Uświadamiając uczniom czym jest przemoc możemy mieć wpływ na ich podejście i zrozumienie tego zjawiska.

Marta Szymczyk

Polska szkoła w sensie instytucjonalnym będzie mogła podjąć temat przemocy, gdy zostanie przywrócona uczniom, nauczycielom i społeczeństwu. Szkoła powinna być ulokowana na poziomie samorządu, bo jest on najbliżej problemów i wie jak przy pomocy specjalistów radzić sobie z kolejnymi wyzwaniami.

Tomasz Bratek

Część III – Władza

Władza manipuluje emocjami i buduje fałszywe poczucie bezpieczeństwa

prof. Renata Szczepanik

Populizm penalny to kształtowanie surowych przepisów prawnych, w oparciu nie o głos ekspertów i wyniki badań, ale „mądrość ludu” i zdrowy rozsądek. Emocje związane z tym zjawiskiem wpływają na stosunek do osób słabszych i przestępców, ale także wszystkich ludzi innych niż my. W populizm penalny wpisuje się intensyfikowanie lęku przed innymi – inność jest kryminalizowana. Władza zmierza do tego by społeczeństwo było karne i się bało. Istotne role odgrywają tu edukacja i media – władza dąży do tego by uczniowie nie zaczęli myśleć krytycznie oraz wykorzystując manipulacje socjotechniczne buduje w nas potrzebę bania się przestępczości i inności.

To tylko polska specyfika, że np. rozbięcie jakiegoś gangu jest pokazane z wykorzystaniem środków przymusu bezpośredniego. To powoduje, że wzrasta poczucie sprawiedliwości społecznej i bezpieczeństwa, bo państwo surowo karze przestępców i obiecuje nam, że ich unicestwi. Żyjemy w czasach, w których niestety resocjalizację równoważymy z izolacją, unicestwieniem, zamknięciem, niebezpieczeństwem.

prof. Renata Szczepanik

prof. Marek Konopczyński

Narzędziem władzy jest strach i socjotechniczne manipulowanie ludzkimi emocjami. Rządzący chcą by ludzie bali się przestępczości, a jednocześnie budują w nas fałszywe poczucie, że surowe karanie przestępców przez państwo pozytywnie wpływa na bezpieczeństwo. Nie istnieje jednak statystycznie istotny związek między surowością karania, a zmniejszaniem się liczby przestępstw. Znaczenie ma w tym przypadku skuteczność organów ścigania i nieuchronność kary. Ludzie ulegają tej manipulacji, bo nie mają wiedzy na temat przestępczości.

Mamy w Polsce do czynienia z władzą autorytarną, która posługuje się strachem, ograniczeniem wiedzy i manipulacjami. Władza z autorytetem, to władza, której się ufa, która zapewnia poczucie bezpieczeństwa bez manipulacji. Władza autorytarna to władza, która nie wymaga naszego zaufania. Przejmuje rolę ojca patrona, który wie lepiej i więcej od nas, bo nam wiedzę ogranicza i dzięki temu rządzi.

prof. Marek Konopczyński

Przykładem opisanych wyżej działań, które zaostwiają karanie jest nowa Ustawa o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich. Do tej pory, do ustawy nie ukazało się jednak żadne rozporządzenie wykonawcze w związku z czym pozostaje ona na razie martwa. Przyjmując ją wysłano jednak do społeczeństwa sygnał, że władza panuje nad niesforną młodzieżą, a ludzie mogą czuć się bezpieczni.

Ustawa o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich

21 lipca 2022 r. prezydent Andrzej Duda podpisał nowelizację ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich przygotowaną przez Ministerstwo Sprawiedliwości, która zaostwiają postępowanie wobec nieletnich przestępców.

Wybrane zmiany:

- Nieletni sprawcy najpoważniejszych przestępstw, takich jak zabójstwo, gwałt, pedofilia, będą obligatoryjnie trafiać do zakładów poprawczych, w których mogą pozostać do 24 roku życia.
- Powstaną okręgowe ośrodki wychowawcze, stopień pośredni między młodzieżowymi ośrodkami wychowawczymi i zakładami poprawczymi. Trafiają do nich osoby, które popełniły czyn karalny i skończyły 13 lat oraz – w wyjątkowych wypadkach – osoby, które wprowadzie nie popełniły czynu karalnego, ale są mocno zdemoralizowane.
- Minimalną granicę wieku odpowiedzialności za zachowanie naruszające porządek prawny lub stanowiące przejawy demoralizacji ustalono na poziomie 10 lat.
- Nowe przepisy umożliwią dyrektorom szkół za zgodą rodziców i uczniów np. kierowanie za mniej poważne występki do prac porządkowych na rzecz szkoły.
- Wobec nieletnich umieszczonych w młodzieżowym ośrodku wychowawczym, okręgowym ośrodku wychowawczym, zakładzie poprawczym lub schronisku dla nieletnich można użyć środka przymusu bezpośredniego w postaci siły fizycznej.

Źródło: Ustawa z dnia 9 czerwca 2022 o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich

Ważną kwestią w nowej ustawie o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich jest rodzina, która choć jest tam wspomniana, to nie w kontekście wsparcia rodziców, ale karania ich za czyny nieletnich. Dzieci najbardziej przemocowe i pokrzywdzone przez społeczeństwo pochodzą z rodzin wieloproblemowych. Druga kwestia to mediacja i sprawiedliwość naprawcza, która w wielu krajach ma aspekt wychowawczy w stosunku do dzieci i młodzieży. W znowelizowanej ustawie jest mowa o tym, że sąd może z inicjatywy lub za zgodą pokrzywdzonego i nieletniego skierować ustawę do mediacji (Art. 57.), co w przypadku ich braku zamyka mediatorom drogę do tego, aby wychowawczo uczyć naprawiać szkody.

prof. Małgorzata Michel

Przemoc nie może być odpowiedzią na przemoc

prof. Małgorzata Michel

Na gruncie studiów miejskich i badania miejskiej przestępczości w USA powstała w latach 80. XX w. Teoria rozbitych okien (ang. Broken windows theory). W oparciu o nią wprowadzono populistyczne i nośne hasło „zero tolerancji” wobec wszelkiego łamania prawa. Stosując się do niego obiecuje się społeczeństwu szybkie zlikwidowanie przestępczości i przemocy, dzięki reagowaniu na nawet najmniejsze przejawy agresji.

Teoria Rozbitych Okien i podejście „zero tolerancji”

Teorię Rozbitych Okien stworzyli w 1982 r. kryminologowie James Q. Wilson i Georg L. Kelling. Opiera się ona za założeniu, że nawet drobne akty wandalizmu (wybite szyby) widoczne w środowisku miejskim przyczyniają się do budowy atmosfery bezprawia i zachęcają do popełniania kolejnych przestępstw. Teoria została zastosowana w praktyce w latach 90. w Nowym Jorku, gdzie policja działała w myśl podejścia „zero tolerancji” i restrykcyjnie reagowała na nawet niewielkie naruszenia prawa (spożywanie alkoholu w miejscach publicznych, malowanie graffiti). Przeciwnicy teorii wskazują, że nie ma dowodów na jej działanie i twierdzą, że nieporządek i przestępczość mogą istnieć wspólnie, ale nie występuje między nimi związek przyczynowo-skutkowy.

Źródło: Shattering Broken Window, Professor Bernard E. Harcourt Dismantles the Data and Assumptions Behind an Influential But Controversial Theory of Criminal Justice, Columbia Law School, 08.04.2015.

Po kilku latach działania, program „zero tolerancji” w Nowym Jorku zewaluowano i okazało się, że to władza stosowała najwięcej przemocy, szczególnie wobec najstarszych, czyli odnosząc się do USA mniejszości etnicznych. Poziom przestępczość miejskiej wśród osób nieletnich za to w ogóle nie drgnął. Pokazuje to, że nośne populistyczne hasła są bardzo atrakcyjne dla władzy, która demoralizuje i jest kryminogenna.

prof. Małgorzata Michel

PODSUMOWANIE

- proponowane rozwiązania

- 1** Budowanie instytucji, polityk publicznych i projektowanie rozwiązań społecznych powinno przebiegać z uwzględnieniem interesów najwrażliwszych ogniw społeczeństwa – dzieci. To nie tylko polityka gestu, ale element niezbędny do przetrwania nas jako wspólnoty i społeczeństwa.
- 2** Najmłodszych czynić należy nie tylko obiektem ochrony, ale traktować ich podmiotowo – uwzględniać ich perspektywę, zobaczyć w nich potencjał do rozwoju oraz dawać im kompetencje i wzmacniać wiarę we własne możliwości.
- 3** Potrzebujemy rozwiązań, które pozwolą na partycypację i poczucie posiadania wpływu na rzeczywistość przez wszystkich, w tym dzieci.
- 4** Reagowanie na przemoc jest niezbędne, by nie stała się ona wszechobecna. Ignorowanie przemocy czyni nas jej współsprawcami.
- 5** W podejściu do osób, które stosują przemoc potrzeba ostrożności i inwestycji w kompetencje. Nie wystarczy tych osób ukarać, należy im pomóc.
- 6** Musimy dołożyć wszelkich starań żeby edukacja w Polsce była dobrej jakości i obejmowała także zagadnienia związane z przemocą i władzą.
- 7** Karanie i resocjalizacja przestępców wymaga słuchania ekspertów i brania pod uwagę wyników badań, a nie opierania się na „zdrowym rozsądku” i populizmie.

IGRZYSKA WOLNOŚCI

Komitet Dialogu
Społecznego

Krajowej Izby Gospodarczej